

Informatsioon Eesti tööturu kohta

Soovitused riiklike abinõude kasutuselevõtuks tööturu alase informatsiooni liikumise parandamiseks, pöörates erilist tähelepanu kutsehariduse ja täiendkoolituse planeerimisele lähtuvalt sellest, milliste oskustega töötajaid vajatakse

*Terry Corcoran¹
Detsember 1997*

¹ Terry Corcoran on FÁS-i (Iirimaa Koolitus- Tööhõiveamet) vanemökonomist. Käesolev ettekanne valmis tema enda poolt ning selles sisalduvad seisukohad ja soovitused on tema isiklikud.

Osa 1. Sissejuhatus; projekti ülesanded; töömeetod

Käesolev ettekanne on valminud Sihtasutuse Eesti Kutsehariduse Reform tellimusel. Selle põhieesmärk on teha kindlaks, millised on praktilised võimalused arenevas majanduses vajatava tööjõu peamiste oskuste määramiseks, et võtta need aluseks kutsehariduse ja täiendkoolituse planeerimisel.

Täpsemalt on projekti ülesannete täitmiseks vaja uurida:

- olemasolevaid kutsealaste muutuste *analüüsimise ja prognoosimise* mehhanisme
- nimetatud analüüsi *tulemuste levitamise* protsessi
- olemasolevat *informatsiooni tööturu kohta* erinevates organisatsioonides

Antud uuringule põhinedes tuleb aruandes esitada soovitusel mitmete spetsiifiliste meetmete kasutuselevõtuks, et parandada informatsiooni liikumist tööturu kohta. Ühe spetsiifilise tulemusena näeb Sihtasutus sobiva mudeli leidmist sektoriaalsete majandusuuringute teostamiseks, kaasa arvatud võimaliku ajagraafiku leidmine esimese uuringu läbiviimiseks.

Projekti ülesanded on täies mahus esitatud Lisas A.

Käesolev aruanne valmis kolmes etapis:

- Ettevalmistava ülevaate saamine Iirimaa kogemusest nende küsimuste lahendamisse, mida aruanne pidi käsitlema. See ülevaade põhines peamiselt autori ja FİS-i kolleegide otsestel kogemustel tööturгу puudutava informatsiooni/prognooside alal.
- Uurimisreis Eestisse 22.-28. nov. 1997.a., mille käigus kohtuti paljude ametiisikutega ning külastati paljusid organisatsioone, kes on huvitatud kutseharidussüsteemi arendamisest või kellel lasub selle eest vastutus. Lisas D on esitatud inimeste ja asutuste nimekiri, kellega kohtuti.
- Aruande koostamine pärast tagasipöördumist Iirimaaale. Selles etapis kaaluti uuesti üle Iirimaa praegused lähenemisviisid, et teha kindlaks, kuidas neid saaks kõige paremini kohandada Eesti vajadustele ja -asjaoludele.

Osa 2. Tööturгу puudutava informatsiooni allikad Eestis

Tööturгу puudutava informatsiooni iseloom ja selle tähtsus

Tööturгу puudutavat informatsiooni võib selle kasulikkuse aspektist poliitikuile ja teistele turul tegutsejatele jaotada mitmesse kategooriasse. Jooksev ja minevikust pärinev informatsioon võib näiteks olla järgmistes vormides:

- *Tüüp A:* Regulaarselt esitatavad ametlikud andmed tööhõive, tööpuuduse ja tööjõu kohta, mida saab kasutada üldiste kvantitatiivsete muutuste kindlakstegemiseks majandussektorite, ametialade, vanuste jne. lõikes.
- *Tüüp B:* Juhuslikud või ainult konkreetse informatsiooni saamiseks korraldatud *ad hoc* uuringud ja küsitlused, mis piirduvad vaid teatud majandussektorite või spetsiifiliste küsimustega (näit. tööjõu nappus). Nende kaudu saab tavaliselt kitsamat, kuid täpsemat informatsiooni.

- *Tüüp C:* Küsitlused või protsessid, mille kaudu saadakse “pehmemat” ehk kvalitatiivsemat informatsiooni. Antud küsitlustes keskendutakse näiteks sellistele küsimustele nagu töö iseloomu muutumine erinevatel ametikohtadel jne.
- *Tüüp D:* Pakkumise poolel võivad haridussüsteemist (nii üldharidus- kui kutseharidussüsteemist) saadavad iga-aastased jooksvad andmed lõpetajate kohta olla oluliseks täienduseks *tüübi A* all toodud teabele.

Teine küsimus on selles, kuivõrd see olemasolev informatsioon “on suunatud tulevikku”, st kuivõrd ta annab alust tulevikutrendide prognoosimiseks. Selles kontekstis saab tüübi A informatsiooni kasutada teatud määral üldiste trendide prognoosimiseks ning potentsiaalsete suuremate pingete kindlaksmääramiseks tööturul teatud kutsealade või kvalifikatsioonigruppide osas. Tüübi B all toodud informatsioon võib olla abiks nimetatud üldiste prognooside osas detailsemate muutuste määramisel kutsealades, mis võivad omada suurt tähtsust teatud kindlates majanduslikes tegevusvaldkondades. Tüübi C informatsiooni abil võib määratleda struktuurseid muudatusi kutsealades enestes, mille mõistmine võib olla ülimalt oluline kvantitatiivsete trendide ja prognooside praktilisel tõlgendamisel.

Praktikas on kõik neli informatsiooni kategooriat väga tähtsad tööturul toimuvate muutuste suuna mõistmisel. Eriti tähtis on aga, et neid muutusi mõistaksid need, kes vastutavad kutsehariduse ja -täiendkoolituse riikliku planeerimise ja suunamise eest. Selline informatsioon on vajalik isegi detsentraliseeritud ehk turumajanduses, et abistada töölisi endid või uusi tööturule tulijaid, tööandjaid ja potentsiaalseid investoreid, samuti aga ka riiklikus ja erasektoris tegutsevate haridus- ja koolitusasutuste juhte ülitähtsate otsuste tegemisel.

Sellise informatsiooni olemasolu Eestis

Tüübi A alla kuuluva informatsiooni kogumine on Eestis hästi välja kujunenud. Üksikasjalik ülevaade põhilistest tööhõivet, tööpuudust ja tööjõudu hõlmavatest aegridadest on toodud Lisas B. Otsus viia läbi tööjõu-uuringud 1995. ja 1997.a. ning korrata neid tihedamalt tulevikus on andnud tööturu dünaamika kohta rohket teavet.

Oluliselt raskem on määrata, kuivõrd on läbi viidud kitsaid *ad hoc* uuringuid (tüübi B alla kuuluv informatsioon). Selliseid uuringuid on korraldatud nii Tööturuametis kui ka Sihtasutuse tellimisel.

Tööturuameti uuringus käsitleti mitmeid majandussektoreid. Kogutud andmete hulka kuulusid osaline informatsioon praeguse tööhõive kutsealalise struktuuri kohta, nende spetsiifiliste kutsealade kindlakstegemine, mille esindajaid ettevõtted tulevikus tahaksid hakata tööle võtma, põhilised ettevõtete ees seisvad tööhõive/tööjõudu puudutavad probleemid ning tööbüroode teenuste eeldatav kasutamine tulevikus.

Sihtasutuse uuring oli suunatud 300 suuremale Eesti ettevõttele. Koguti osalist informatsiooni praeguse ja planeeritava tööhõive kutseprofiilide ja -oskuste kohta. Üksikasjalikumalt küsiti tööandjate arvamust selliste küsimuste osas nagu:

- töölevõtmise viisid ja kanalid ning millist tähtsust omab kvalifikatsioon töölevõtmise kriteeriumina
- seotus kutsekoolidega esmase koolituse aspektist vaadatuna (kutsekoolid tööjõu allikana, töökogemuste andmisel õpilastele jne.)

- juba töötavate töötajate ümberõpe ja kuidas seda organiseerida
- riikliku kvalifikatsioonisüsteemi väljatöötamine

Nimetatud uuringud annavad informatsiooni antud küsimuste elluviimisega tegelevatele organisatsioonidele. Osaliselt omavad Tööturuameti poolt kogutud andmed tähtsust kutseharidusreformi suhtes ning Sihtasutuse poolt kogutud andmeid saab kasutada ka Tööturuamet. Kahjuks aga ei sisalda kumbki uuring mitmetel põhjustel andmeid, mida saaks hõlpsasti võrrelda ulatuslikumate uurimuste omadega (näiteks tööjõu-uuring). Põhjus on selles, et antud uuringute eesmärk ei ole laialdasema kutsealase informatsiooni kogumine. Selliste uuringute põhjal on raske teha järeldusi antud kutsealade suhtelise pakkumise/nõudmise tasakaalu kohta kogu majanduse lõikes. Just viimati mainitud informatsiooni tüüp on kõige vajalikum prioriteetide kehtestamisel kutsehariduses ja teistes tööturuga seotud valdkondades.

Tüübi C alla kuuluv “pehmem” informatsioon on põhiliselt nende käes, kes tegelevad inimressursside juhtimisega ettevõtetes, samuti on see kasutada nendel kutseharidussüsteemi kuuluvatel õpetajatel ja ekspertidel, kellel on kujunenud head kontaktid ettevõtetega. Rahvusvaheliselt on sellised kontaktid sageli *ad hoc* iseloomuga. See protsess omab Eestis siiski veidi ametlikumat alust, sest kuulub riikliku kvalifikatsioonisüsteemi väljatöötamise alla. Nii ettevõtted (Eesti Kaubandus- Tööstuskoja kutsenõukogude kaudu) kui ka Sotsiaal- ja Haridusministeerium on seotud üksikute kutsealade osas vajatavate põhioskuste ja kvalifikatsiooni nõuete kindlaksmääramisega. See protsess peaks vähemalt selle ajani, kuni nõutakse regulaarset ülevaatamist, tagama kutseharidussüsteemi informeerituse üksikute kutsealade iseloomus toimunud muudatustest.

Tüübi D alla kuuluv informatsioon on kergesti kättesaadav. Haridusministeeriumil on hästi väljatöötatud andmekogumissüsteem kõikide haridussüsteemi osade kohta, kusjuures tulemused avaldatakse nii Statistikaameti *Statistika Aastaraamatus* kui ka üksikasjalikumalt haridusstatistikat käsitlevas spetsialistidele mõeldud käsiraamatus. Andmed sisaldavad iga-aastast ülevaadet iga haridustaseme lõpetajate kohta koos jaotusega spetsialiseerumise valdkondade lõikes, juhul kui toimus spetsialiseerumine. Ministeerium on välja töötanud ka “voolavuse” mudeli, mis näitab üleminekuid erinevate haridustasemetete vahel. Selle järgi on võimalik kindlaks teha iga haridus- ja koolitustaseme lõpetajate tegelikku hulka.

Osa 3. Tööturгу puudutava informatsiooni kasutamine ja levitamine

Eelneva põhjal on selge, et Eesti tööturu dünaamika kohta on olemas suurel hulgal informatsiooni. Paljudel, kuid mitte kõigil juhtudel sisaldavad teabeallikad ka üksikasju ametialade???? struktuuri kohta, mis ongi käesoleva aruande põhiküsimus.

Puudused

Tööturгу puudutava informatsiooni osas eksisteerib praegu kaks põhilist puudust.

Esiteks ei ole loodud mingit kesksust, kus oleksid vajalikud ressursid olemasoleva informatsiooni kogumiseks ja analüüsimiseks kutsealade seisukohast. Selle tulemusena ei ole ka laialdast konsensust tööhõive praeguse kutsealade struktuuri ega seda mõjutanud jõudude osas. Teatud määral on see nii seetõttu, et 1995.a. tööjõu-uuringu põhilised kutsealadid puudutavad andmed said kättesaadavaks alles hiljuti. Asjaolu, et need andmed on nüüd kasutada ning et neid

täiendatakse teatud kindlate perioodide järel, annab võimaluse jälgida kutsealades toimuvaid muudatusi, millest oleks kasu paljudele tööturul tegutsejatele ning kutseharidussüsteemile.

Teiseks on siiani olnud piiratud kutsealade pakkumise ja nõudluse prognoosimine. “Tulevikku suunatud” lähenemisviis on omane mõningatele *ad hoc* uuringutele, nii nagu kirjeldatud eespool, ning riikliku kvalifikatsioonisüsteemi alal tehtavale tööle. Kuid selliste uuringute väärtust kahandab siiski laialdasema ülevaate puudumine, mis annaks nende tõlgendamiseks vajaliku konteksti. Nimetatud ülevaadet oleks võimalik saada kahel viisil:

- Süstemaatiliste uuringute kaudu, mis keskenduksid spetsiifilistele inimressursside ja koolituse vajadustele üksikute majandussektorite või tegevusvaldkondade lõikes ning oleksid tihedalt seotud antud sektori praegusele positsioonile ja tulevikuväljavaadetele hinnangu andmisega.
- Konsensusel või laialdaselt tunnustatud makromajanduslikel prognoosidel põhineva üldise hinnangu andmisega potentsiaalsete muutuste toimumise kohta tööhõives ja tööjõu pakkumises kutsealade struktuurist lähtuvalt.

Mõlemat varianti on Irimaal teatud eduga ka kasutatud. Küsimus on aga selles, kas neid võimalusi saab kasutada ka Eestis, sest arvesse tuleb võtta riigi eripära, st andmete kättesaadavust, vajaliku kompetentsuse olemasolu kohtadel ning etappi, kuhu on üleminekul turumajandusse jõutud. Seda küsimust on parem käsitleda eraldi mõlema variandi puhul.

Sektoruuringud

Seoses sektoruuringute keskse kohaga projekti ülesannetes on Lisas C esitatud tüüpilise sektoruuringu detailne kirjeldus.

Minu Eestis viibimise ajal kogutud informatsiooni alusel olen arvamusel, et Eestis on olemas piisavad kohalikud ressursid, et Irimaal väljatöötatud mudeli alusel teostada sektoruuringute kõik etapid. See kehtib kindlasti nende etappide kohta, mis hõlmavad statistilise informatsiooni kogumist ettevõtetest nii sobivate küsitluslehtede väljatöötamise (mille osas on kogemusi ka Sihtasutusel endal) kui ka ülevaadete haldamise osas, sest vähemalt üks sõltumatu uurimisasutus on juba teostanud mitmeid ettevõtteid puudutavaid uuringuid ning omab ettevõtetega häid kontakte.

Mõningad raskused võivad siiski tekkida majandussektorite perspektiivide strateegilise ülevaate koostamise tasandil. Irimaal teevad seda tööd tavaliselt erasektorisse kuuluvad juhtimiskonsultandid, kes on spetsialiseerunud konkurentsistrateegiale, kuid sellist tüüpi konsultatsiooniteenus tundub Eestis olevat veel suhtelist vähe arenenud. Tuleb mainida, et üsna suur osa praegu kasutusel olevast konkurentsistrateegiat puudutavast kirjandusest, mille kõige tähtsamad elemendid, eriti sektorიაalses mõttes, on siiski välja kasvanud akadeemilisest tööstusökonomikast. Eestis töötab selles valdkonnas mitu teadlast, millest annab tunnistust ka mitmete Eesti autorite artiklid hiljuti väljaantud raamatus *Estonian Economy and European Integration*², eriti selle sektorიაalset arengut puudutavas osas.

Hinnangud üldtasandil

² Toimetaja B. Berg, avaldatud Soome Majanduse Uurimisinstituudi poolt, 1997

Kogu majandust hõlmavaid hinnanguid kutsealasid puudutava arengu kohta tehakse mitmes etapis. Nõudluse poolel sisaldavad need:

- Tööhõive prognoosimist tegevusvaldkondade lõikes olemasolevate makroökonomiliste prognooside alusel
- Tööhõive kutsealase struktuuri prognoosimist igas sektoris
- Eelnimetatud kahe elemendi kombineerimist, et teha prognoose kutsealade jaotumise kohta tööhõives
- Nõudluse prognoosimist kutsealasid puudutavate prognooside alusel, arvestades nõudmisi haridustasemele.

Pakkumise poolel:

- Hinnangu andmist “allesjääva” tööjõu haridustaseme kohta tulevikus eri etappidel, kasutades selleks andmeid tööjõu praeguse haridustaseme kohta ning arvestades sealjuures tööjõu kadu seoses pensionile minekuga, töölt lahkumisega, surmaga jt teguritega
- Hinnangu andmist tööturule tuleva uue tööjõu haridustaseme kohta, kasutades selleks andmeid üldharidus- ja kutsekoolide lõpetajate kohta.
- Eelnimetatud kahe elemendi kombineerimist, et teha prognoose kogu tööjõu kohta tulevikus eri etappidel koos jaotusega haridustasemete lõikes

Tööhõive ja tööjõu prognooside omavaheline võrdlus peaks näitama, kas tulevikus võib tekkida pingeid erineva kvalifikatsiooniga inimeste nõudmise ja pakkumise vahel.

Olemasolevate informatsiooniallikate ülevaatamine näitas (vt. Osa 2 ja Lisa B), et on olemas piisavalt palju andmeid, et viia antud valdkonnas läbi vähemalt esialgne uuring. Kuid Iirimaa olukorraga võrreldes eksisteerivad siiski teatud piirangud. Põhilised nende hulgast on järgmised:

- Iirimaal läbiviidud tööjõudu puudutavate uuringute puhul saab kasutada andmeid suurema hulga inimeste kohta koos iga viie aasta järel teostatavate rahvaloenduste andmetega ning see võimaldab tööhõivet analüüsida 45 kutseala lõikes 29-s tegevusvaldkonnas. Nagu nähtub Lisast B, on Eestis analüüsiks kasutatav materjal palju piiratum.
- Iirimaal on olemas suhteliselt stabiilsed aegread üksikute majandussektorite kutsealase struktuuri trendide kohta. Eestis on hilismineviku kohta andmete kogumine hoopis raskem. Peale selle võivad minevikutrendid tulevikuprognooside tegemisel olla hoopis väiksema väärtusega, arvestades muutusi, mis on toimunud Eesti majanduses viimastel aastatel. Sellest tulenevalt oleks võib-olla vaja uurida teisi kutsealade trendide prognoosimise võimalusi. Üks päris hea võimalus oleks võrrelda Eesti majandusharude kutsealade struktuuri teiste maade omaga ning anda hinnanguid nende tõenäolise lähenemise kohta.

Hoolimata eeltoodud põhjendustest oleks siiski kasulik praeguses staadiumis välja töötada mitmed prognoosid, mille abil saaks kindlaks teha üldised kutsealade arengusuunad sõltuvalt praegu Rahandusministeeriumi poolt väljatöötatavatest makroökonomilistest prognoosidest.³ Eesti hakkab väljuma tööhõive kohanemise ja nõudluse vähenemise perioodist ning on tõenäoline, et tööhõive tulevikus kasvab. Samal ajal on demograafilised väljavaated sellised, et tööjõu juurdekasv saab olla aeglane ning tööpuudus ongi juba mõnel elualal suhteliselt väike. Antud asjaolude puhul oleksid

³ Vt. B.4 Tulevikutrendid Lisas B.

tööjõuturul potentsiaalselt tekkida võivate pingete kindlakstegemisel abiks isegi piiratud arvul majandussektoritel ja kutsealade gruppidel põhinevad prognoosid.

Osa 4. Soovitavad tegevused

Sektoruuringud

Soovitame Eesti ametkondadel võimaldada vähemalt kahe esialgse uuringu läbiviimist Lisas C kirjeldatud mudeli põhjal, perspektiiviga laiendada uuringuid aja jooksul ka teistele sektoritele. Need kaks esialgset uuringut oleks soovitatav läbi viia näiteks toiduainetetööstuses ja puidutöötlemistööstuses, pidades silmas nende kahe majandusvaldkonna tähtsust riigi majandusliku perspektiivi seisukohast.

Soovitame nende uuringute läbiviimise eest vastutavaks määrata Sihtasutuse, kes tegutseks läbi Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskuse, arvestades Seirekeskuse vahepealset positsiooni tööhõivesüsteemi ja kutseharidussüsteemi vahel ning tööd, mida ta on juba teinud nende kahe süsteemi informatsiooni vahendamisel. Antud töö teostamisel oleks Seirekeskusel vaja kahte erineval tasemel ekspertgruppi:

- Üldine sektoruuringute juhtnõukogu, kus oleksid Seirekeskuse ekspertgruppi kuuluvate organisatsioonide ja asutuste esindajad. Esindajad ei pea ilmtingimata olema praegused ekspertgruppi liikmed; nad tuleks valida analüütilise tausta põhjal, arvestades nende võimalusi oma konkreetse panuse andmiseks protsessi. Juhtnõukogu annaks nõu üldise uuringute programmi väljatöötamise ning uuringute põhjal elluviidavate tegevusplaanide osas.
- *Ad hoc* ekspertgrupp iga üksiku uuringu jaoks. See peaks koosnema uuritava majandussektori ettevõtete esindajatest, vastavate ministriumide (enamasti Haridus-, Majandus-, Sotsiaalministeeriumi) ja arendusorganisatsioonide ekspertidest ning vähemalt ühe kutseharidusasutuse, mis on tihedalt seotud antud sektoriga, esindajatest. Ekspertgrupp peaks üksikasjalikumalt osalema sektoruuringu väljatöötamisel ja elluviimisel, eriti aga oodatakse, et ta annaks oma panuse sektorile strateegilise hinnangu väljatöötamise.

Lisaks sellele oleks soovitatav, et Seirekeskus püüaks täiskohaga tööle võtta ühe professionaalse tööstusökonomikaga tegeleva teadlase, kes vastutaks kahe esimese sektoruuringu läbiviimise eest. See inimene peaks koostöös ekspertgrupiga töötama välja uuringu täpse kirjelduse ning projekti juhtimise käigus täitma ka neid uuringuid puudutavad ülesanded, mis on “desk research” tüüpi. On soovitatav, et ettevõtetes teostatavad uuringud ning samuti ka antud majandusharude kohta korraldatavad seminarid viiks läbi sõltumatu Eesti turuuuringuid korraldav institutsioon, milline leitakse konkursi korras.

Plaani järgi peaksid kaks esimest uuringut ajaliselt osaliselt teineteisega kattuma. Viimasel ajal Irimaal teostatud uuringute ajagraafiku põhjal võib eeldada, et kui esimest uuringut hakatakse läbi viima 1998.a. alguses, siis peaks sellega lõpetatama 1998.a. lõpus ning teisega 1999.a. keskel.

Hinnangud üldtasandil

Soovitame Seirekeskusel välja töötada üleüldise kutsealade prognoosi mudeli vastavalt Osas 3 toodud põhimõtetele, pidades silmas vajadust tuua välja esimesed üldprognoosid 1998. aastal.

Minu arvates on Seirekeskusel juba praegu olemas selle projekti läbiviimiseks vajalikud oskused, kuid tema ressursid on napid. Selle tõttu oleks kasulik võtta lepingu alusel tööle statistika oskustega spetsialisti, kes täidaks vastavaid ülesandeid Seirekeskuse praeguste töötajate juhtnööride järgi.

Seirekeskus peaks prognooside väljatöötamisel võimaluse piires konsulteerima ka Statistikaametis ning Haridus-, Majandus- ja Rahandusministeeriumis vastavates valdkondades töötavate spetsialistidega.

Väliskonsultandid

Kõik eelpool soovitatud lähenemisviisid põhinevad sellel, et kasutada võimalikult palju Eesti oma spetsialiste ja nende teadmisi ning vähendada vajadust väliskonsultantide järele. Siiski oleks kasulik, kui väliseksperte saaks kasutada erinevatel etappidel lühikeste perioodide jooksul.

Sektoruuringute puhul võiksid need endast kujutada lühikesi (ühenädalasi) konsultatsiooniperioode, mille käigus Eestis viibivad erinevad sellise töö alal kogemusi omavad eksperdid:

- esimese uurimuse ettevalmistamise etapil
- enne strateegilise hinnangu andmist
- aruande koostamise ajal

Üldhinnangu andmiseks oleks vaja järgmist konsultatsiooni:

- töö algetapil, et üksikute lõikude eest vastutajatele tutvustada erinevaid prognooside tegemise meetodeid
- prognooside tegemise lõppjärgus ja ülevaatamisel

LISA A

Projekti ülesanded

Taust

Eesti Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskus asutati 1997.a. algul, et toetada kutsehariduse reformiprotsessi läbiviimist. Üks Seirekeskuse põhieesmärkidest on anda kutseharidus- ja -täiendkoolitussüsteemide kohta täpset ja tänapäevast informatsiooni ning tutvustada sellealaseid kogemusi. Muuhulgas hõlmab Seirekeskuse töö veel informatsiooni allikate kindlakstegemist ning informatsioonivahetuse parandamist tööturu vajaduste ja kutsekoolides pakutavate võimaluste kohta.

Selles kontekstis on hädavajalik hinnata, kui efektiivselt liigub informatsioon Eesti tööturu kohta, kusjuures loodetakse, et käesoleva projekti tulemuste kaudu on võimalik avastatavaid puudusi kõrvaldada.

Tulemused

1. Teha kindlaks/hinnata, milliseid analüüsimehhanisme kasutatakse praegu Eesti tööturul toimuvate muutuste kindlakstegemiseks ametialade lõikes.
2. Uurida, milliste protsesside kaudu levitatakse antud informatsiooni vastavatele riiklikele asutustele ja ametkondadele.
3. Teha kindlaks, milline tööturu puudutav informatsioon on olemasolev/kättesaadav erinevates organisatsioonides.
4. Punktide 1-3 põhjal valmistada ette aruanne, milles antakse soovitusi riiklike meetmete kasutusele võtmiseks, et parandada informatsiooni liikumist tööturu kohta. Need peaksid sisaldama Eesti vajadustest lähtuvalt sobivat metodoloogiat/mudelit uuringute läbiviimiseks majandussektorites. Punkti 3 põhjal peaks aruandes ette nägema ka ajagraafiku uuringu teostamiseks, potentsiaalsed analüüsitavad majandussektorid ning sellise projekti edukaks läbiviimiseks vajalikud administratiivsed protseduurid.

Kestvus

Faas 1 24.-28.november 1997 (Eestis)

Faas 2 08.-12.detsember 1997 (Iirimaa)

Aruanne

Vastavalt punktis 4 kirjeldatule. Sihtasutuse juhtkond peab saama aruande Tallinnas 15.detsembriks 1997.a.

LISA B

Ametlik tööturgu puudutav informatsioon Eestis

B.1 Informatsioon tööhõive kohta; tase, suunad ja minevikutrendid

Kogu majandust puudutavad andmed

Kaks põhilist kogu majandust puudutavat allikat tööturu kohta on tööjõu-uuring ja Ettevõtete Register. Nendest kahest on tööturu olukorra üksikasjalikuma uuringu alustamise seisukohast tõenäolisemalt väärtuslikum tööjõu-uuring (allpool selgitatud põhjustel).

Eesti Statistikaamet on avaldanud laiendatud aegread tööhõive kohta aastatel 1989.-1996.a. Andmed 1989.-1995.a. kohta põhinevad 1995.a. teostatud tööjõudu käsitleva uuringu tulemustel (valikuuring 9600 vastajaga). Antud uuring oli esimene taoliste uuringute hulgas ning selle käigus koguti retrospektiivandmeid alates 1989. kuni 1995. aastani 1995. aastal alalise rahvastiku hulka kuuluvate inimeste kohta vanuses 16 kuni 75. Sellele järgnes uus uuring 1997.a. ning hinnangud 1996.a. kohta on tehtud selle uuringu esialgsete tulemuste põhjal.

Aegride saamiseks enne 1995.a. olnud aastate kohta, oli võimalik kasutada tööjõu-uuringu retrospektiivandmeid. Samas osa inimestest, kes 1989.a. olid kuulunud tööjõu hulka, olid 1995. aastaks emigreerunud ega peegeldunud tööjõu-uuringu kaudu. Seega, kui tööjõu-uuringus tuli välja, et tööhõive oli 1995.a. uuringus osalenute osas langenud 11%, siis [laiendatud hinnanguliste](#) aegride järgi oli tööhõive sama perioodi jooksul langenud hoopis 22%. 1996.a. kohta tehtud hinnang osutab edasisele väikesele langusele (-1,6%) võrreldes 1995.a. tasemega.

Andmed majandussektorite kohta

Avaldatud andmetes 1989.-1996.a. tööhõive kohta kajastub 16 majandustegevuse valdkonda. Need on toodud tabelis 1 koos mõnede andmetega tööhõive trendide kohta alates 1989.a. Numbritest nähtub, et viimaste aastate langusega tööhõives kaasnevad muutused tööhõive struktuuris. Kuigi tööhõive langus on toimunud enamikus majandusvaldkondades, on see olnud eriti suur põllumajanduses ja kalanduses, ehituses, tervishoius, tootmises ja kaevanduses. Samal ajal on tööhõive aga mõnedes valdkondades suurenenud, eriti finantssektoris (kus hõive varem oli väga madal), kuid ka turustuses, hariduses ja riigivalitsemises. Ülejäänud tegevusvaldkondades oli 1996.a. tööhõive tase võrreldes 1989.a. suhteliselt muutumatu.

Käesoleva aruande seisukohast lähtudes on tööjõu-uuringu kõige olulisemad tulemused selles, et andmed majandussektorite osas on suhteliselt detailsed ning hinnanguid võib pidada suhteliselt usaldusväärseiks, eriti kitsamate tegevusvaldkondade puhul. Sektoriaalne detailsus on eriti oluline seetõttu, et sellistes homogeensetes sektorites nagu tootmine, võib nõudlus tööjõu järele alam tegevusvaldkondades (näit. toiduainetetööstus ja masinaehitus) olla väga erinev ning üldine tootmise kasv võib varjata nende tegevusvaldkondade vahel toimunud nihkeid.

Detailsuse ja usaldusväarsuse küsimus sõltub antud uurimuse käigus valimi suurusest. Nagu mainitud, oli valim 1995.a. uurimuse puhul väiksem kui 10 000, seega oli 15-74-aastaste sihtrühmas iga 115 inimese kohta üks vastaja⁴.

Tabel 1: Avaldatud tööhõive aegread tegevusvaldkonniti trendiandmetega 1989-1996

Tegevusvaldkond	Tööhõive ('000)		Muutus (%)	Tööhõive osa (%)	
	1989	1996	1989-96	1989	1996
Põllumajandus, metsamajandus	150,0	59,7	-60%	18,0%	9,2%
Kalandus	26,5	5,0	-81%	3,2%	0,8%
Mäetööstus	12,3	8,9	-28%	1,5%	1,4%
Tööstus	214,9	154,4	-28%	25,6%	13,9%
Energeetika, gaasi- ja veevarustus	18,6	16,4	-12%	2,2%	2,5%
Ehitus	64,9	36,8	-43%	7,7%	5,7%
Hulgi- ja jaekaubandus	61,6	85,8	39%	7,45%	13,3%
Hotellid ja restoranid	18,8	17,8	-5%	2,2%	2,8%
Transport, side ja laomajandus	65,6	64,7	-1%	7,8%	10,0%
Rahandus	3,9	6,6	69%	0,5%	1,0%
Kinnisvara-, üürimis- ja äriteenused	33,6	32,3	-4%	4,0%	5,0%
Riigivalitsemine ja -kaitse	32,8	35,0	7%	3,9%	5,4%
Haridus	51,0	56,3	10%	6,1%	8,7%
Tervishoid ja sotsiaalhooldus	50,5	35,9	-29%	6,0%	5,6%
Teised riigi-, sotsiaal- ja isikuteeninduse liigid	30,2	28,8	-5%	3,6%	4,5%
Kokku	837,9	645,6	-23%	100,0%	100,0%

Allikas: 1989.a. andmed pärinevad *Statistika Aastaraamatust 1997*. 1996.a. hinnangud on teinud Rahandusministeerium 1997.a. tööjõu-uuringu esialgsete andmete põhjal.

See tähendab, et mõned tabelis 1 toodud väiksematest arvudest (näiteks selliste valdkondade puhul nagu rahandus ja kalandus) põhinevad väga väikesel hulgal vastajatel. Sellepärast tuleb nende valdkondade osas aastate lõikes toimunud muutusi käsitleda teatud ettevaatlikkusega.

Samal ajal on läbiviidud tööjõu-uuringu põhjal kindlasti võimalik tööhõivet tootmises kajastada hoopis suurema üksikasjalikkusega, kuna tööhõive selles valdkonnas moodustab tervelt veerandi kogu hõivest. Antud tabelis on toodud ainult agregaatandmed. Olen aru saanud, et uuringus kasutatud küsimus majandussektori kohta oli kodeeritud viisil, mis võimaldaks detailsema analüüsi tegemist tööhõive kohta tööstuse alamvaldkondades.

Piiratud koguses andmeid tööhõive kohta saab ka Ettevõtete Registrist, mida peetakse Rahandusministeeriumi haldusalas. Põhimõtteliselt peaks see allikas võimaldama teha väga üksikasjalikku tööhõivetrendide analüüsi sektorite kaupa. Kuid, nii nagu ka teistes maades, esineb probleeme selle registri täiendamiseks, mida Eesti puhul on halvendanud ettevõtete tasemel toimunud väga kiired struktuuralsed muutused. See piirab registri kui potentsiaalse andmete allika kasutamist tööhõives varem toimunud muutuste osas. Praegu toimub selle registri "suurpuhastus"

⁴ Võrdluseks: 1997.a. Iirimaal läbiviidud tööjõu-uuringus oli 148 000 vastajat, üks vastaja iga 25 inimese kohta sihtrühmas.

ning kui see on lõppenud, siis saab seda registrit paremini kasutada lühiajaliste trendide kindlakstegemiseks vajaminevate andmete allikana.

Ametialade detailsus nendes allikates

Tööjõu-uuringus koguti üksikasjalikku informatsiooni vastajate ametite kohta. Valimi piiratust arvesse võttes on selle alusel võimalik analüüsida ametialade jaotuvust tööhõives tervikuna ja ka üksikute majandussektorite lõikes. Vastavad andmed 1995.a. kohta on toodud tabelis 2.

Tabel 2: Töehõive ametialade kaupa tegevusvaldkondade lõikes kevadel 1995									
	Kokku	Seadusandjad, juhtivtöötajad	Tippspetsialistid	Tehnikud ja keskastmepetsialistid	Ametnikud	Teenidajad ja müüjad	Oskus-, ja käsitöölised	Seadmete ja masinate operaatorid ja koostajad	Lihttöölised
Põllumajandus, metsamajandus	100,0%	8,2%	3,9%	5,8%	2,6%	1,6%	51,8%	20,6%	5,6%
Kalandus	100,0%	8,0%	3,0%	12,0%	2,0%	2,0%	43,0%	27,0%	3,0%
Mäetööstus	100,0%	11,2%	3,4%	0,0%	6,7%	1,1%	40,5%	31,5%	5,6%
Tööstus	100,0%	11,9%	6,6%	5,7%	5,7%	0,8%	42,7%	16,4%	10,2%
Energeetika, gaasi- ja veevarustus	100,0%	9,9%	13,5%	10,5%	3,5%	0,0%	32,7%	25,7%	4,1%
Ehitus	100,0%	16,4%	2,9%	4,9%	2,5%	0,7%	52,5%	14,2%	5,9%
Hulgi- ja jaekaubandus, turustus	100,0%	21,2%	3,5%	14,5%	6,9%	30,6%	9,0%	4,4%	10,0%
Hotellindus ja toitlustamine, restoranid	100,0%	10,3%	0,0%	6,4%	5,1%	51,9%	7,7%	1,9%	16,7%
Transport, side ja laomajandus	100,0%	10,7%	3,8%	7,4%	13,5%	4,8%	14,9%	39,1%	5,9%
Rahandus	100,0%	16,9%	19,7%	22,5%	32,4%	2,8%	2,8%	2,8%	0,0%
Kinnisvara-, üürimis- ja äriteenused	100,0%	18,7%	23,6%	15,9%	3,3%	7,3%	12,2%	6,1%	13,0%
Riigi valitsemine ja riigikaitse	100,0%	16,6%	14,7%	29,0%	6,1%	13,7%	1,9%	4,1%	14,0%
Haridus	100,0%	6,5%	57,4%	10,0%	2,3%	7,4%	4,7%	1,6%	10,0%
Tervishoid ja sotsiaalhooldus	100,0%	4,6%	22,0%	27,8%	5,1%	27,3%	3,2%	2,2%	7,8%
Teised riigi-, sotsiaal- ja isikuteeninduse liigid	100,0%	15,7%	29,1%	15,2%	4,4%	10,9%	5,7%	5,2%	13,9%
Kokku	100,0%	12,7%	12,4%	11,4%	5,7%	10,5%	24,9%	13,4%	9,0%

Allikas: Tööjõu-uuring 1995, 2. köide, tabel 14, lk. 86.

See tabel kirjeldab selgelt väga suuri erinevusi erinevate majandussektorite hõivatute ametialases jaotuses. Väga suur erinevus on näiteks tööstussektori, kus vähem kui 20% töökohtadest on juhtivtöötajate või tippspetsialistide tasemel, ning rahandus- ja äri sektori vahel, kus sellistel töökohtadel on umbes 40% hõivatutest. Sellist tüüpi erinevused erinevates tegevusvaldkondades

annavad tunnistust sellest, et edasised muutused Eesti tööhõive *sektoriaalses* struktuuris mõjutavad tõenäoliselt suurel määral nõudlust tööjõu järele ametialade lõikes.

Siiani ei ole avaldatud detailseid andmeid trendide kohta kogu tööhõive ametialade struktuuri kohta hilisminevikus (kuigi 1995.a. tööjõu-uuringu 2. köites on toodud lühike kommentaar ametialades toimunud muutuste kohta üleminekuperioodil). 1995.a. tööjõu-uuringu retrospektiivandmete kasutamine hilisminevikus toimunud muutuste analüüsimisel oleks nagunii piiratud. On ebatõenäoline, et need, kes töötasid 1989. aastal, kuid olid 1995. aastaks emigreerunud, omasid sama ametialast jaotuvust kui kogu tööjõud. Sellepärast valmistab nende puudumine 1995.a. valimist suuri probleeme ametialade retrospektiivandmete tõlgendamisel. Peale selle omavad väikesest valimist tingitud piirangud usaldusväärsusele ametite struktuuris aastate lõikes toimunud muudatuste analüüsil hoopis suuremat tähtsust kui mingi kindla aasta jooksul toimunud muudatuste analüüsil.

Antud uurimuse käigus koguti informatsiooni ka vastajate haridusliku tausta kohta, kuid seda uuringu aruandes avaldatud ei ole. Informatsioon on kodeeritud viisil, mis omab tähendust praeguse haridusstruktuuri suhtes. Seda saaks kasutada erinevatel ametialadel töötavate inimeste haridusliku tausta analüüsimiseks. Selline analüüs aitaks aga teha kindlaks hariduse ja tööturu vaheliste seoste iseloomu ja tähtsust.

Ettevõtete Registrist ei saadud mingit informatsiooni ametialade kohta.

B.2 Informatsioon tööjõu pakkumise kohta

Tööjõud

Kogu tööjõud

Tööjõu arvukuse trende mõjutavad muutused töövõimelises eas olevas rahvastikus koos muutustega tööjõust osalemise tasemes. Eestis on antud andmete kohta aegread olemas ning põhilised trendid on toodud tabelis 3.

Tabel 3: Tööealine rahvastik ja osalemine tööjõus								
	1989	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996
Rahvastik vanuses 15-69 ('000)								
<i>Mehed</i>	519,6	523,7	523,7	522,8	512,5	507,8	504,4	500,9
<i>Naised</i>	576,8	579,6	580,3	578,4	567,4	561,6	557,2	553,2
<i>Kokku</i>	1096,4	1102,3	1104,0	1101,2	1079,9	1069,4	1061,6	1054,1
Osalemise määr								
<i>Mehed</i>	82,6%	82,1%	81,6%	80,5%	78,0%	77,9%	75,9%	75,0%
<i>Naised</i>	71,7%	69,4%	67,6%	64,7%	63,1%	63,0%	61,7%	61,8%
<i>Kokku</i>	76,9%	75,5%	74,3%	72,2%	70,2%	70,1%	68,5%	68,1%
Tööjõud ('000)								
<i>Mehed</i>	429,1	427,5	420,7	399,9	395,5	382,9	375,8	413,5
<i>Naised</i>	413,5	402,4	392,3	374,1	357,9	353,9	344,0	341,8
<i>Kokku</i>	842,6	831,7	819,8	794,8	757,8	749,4	726,9	717,6

Allikas: Eesti Statistika kuuaruanne, nr. 10(70), lk. 28.

Üleminekuperioodil toimus teatud langus tööealise elanikkonna arvus ja järsk langus tööjõus osalemises. Need kaks tegurit kokku põhjustasid umbes 15%-lise languse tööjõus aastatel 1989-1995. Töötavate naiste arv on vähenenud veidi rohkem kui töötavate meeste oma (vastavalt 17% ja 12%). Kuna rahvastikutrendid meeste ja naiste osas on üldiselt sarnased, siis saab seda nähtust seletada suurema langusega naiste tööjõus osalemise määras.

Kuigi tööjõus osalemine Eestis vähenes, jäi üldine tööjõus osalemise määr 1995.a. siiski Euroopa Liidu maade üldisest näitajast kõrgemale ning oli võrdne põhja pool asuvate Euroopa Liidu liikmesmaade omadega, nagu näiteks Taani ja Saksamaa.

Vanus, kutseala, hariduslik tase

Andmed viimastel aastatel toimunud muutustest tööjõu vanuselises struktuuris on toodud tabelis 4. Nendest nähtub, et põhiliselt on tööjõus osalemine vähenenud vanemates vanuserühmades, eriti 55-aastaste ja vanemate inimeste rühmas. Suhteliselt väike langus on toimunud 35-44-aastaste vanuserühmas. Eelpoolõeldu tulemusena on aga suurenenud selle vanusegrupi osakaal tööjõus, nimelt 24%-lt 1989.a. 27%-ni 1996.a. Noorima vanuserühma (15-24-aastased) osakaal tööjõus on samuti veidi suurenenud .

Vanuserühm	1989			1995		
	(‘000)	Osakaal tööjõus	Osalemise määr	(‘000)	Osakaal tööjõus	Osalemise määr
15-24	109	13%	50%	102	14%	48%
25-34	218	26%	91%	180	25%	86%
35-44	201	24%	96%	198	27%	92%
45-54	184	22%	95%	156	21%	88%
55-69	131	16%	55%	91	13%	37%
Kokku 15-69	843	100%	77%	727	100%	69%

Allikas: Statistika Aastaraamatu 1997 tabelid lk. 172-174

Kuna tööjõu-uuringus koguti andmeid ka töötute endise tegevusala kohta, siis saab selle põhjal esitada kogu tööjõu ametialalise läbilõike 1995.aastal nagu toodud tabelis 5. (Retrospektiivandmeid ei ole toodud põhjuste tõttu, mis on esitatud eelpool seoses tabeliga 2).

	(‘000)	(%)
Seadusandjad ja juhtivtöötajad	87,5	12%
Tippspetsialistid	84,8	12%
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	81,7	11%
Ametnikud	40,4	6%
Teenindajad ja müüjad	78,3	11%
Oskus- ja käsitöölised	185,7	26%
Seadmete ja masinate operaatorid ja koostajad	99,2	14%

Lihttöölised	69,0	9%
Kokku	726,5	100%

Allikas: Eelpool toodud tabel 2 ja tööjõu-uuring 1995, 2. köide, tabel 33. Töötute puhul on eeldatud, et need, kellel ametikoht puudub, sest nad pole varem töötanud, omavad sama kutseprofili kui need, kelle puhul ametikoht on olemas.

Esimesel pilgul paistab, et tööjõu ametialane jaotus vastab nõudlusele tööjõu järele (vrld. tabelleid 2 ja 5). Nende kahe jaotuse põhjalikum uurimine toob siiski välja mõned olulised erinevused. Neid kirjeldatakse järgmises osas.

Nii nagu hõivatute puhul, saab tööjõu-uuringu andmeid kasutada ka kogu tööjõu haridusliku tausta uurimiseks.

B 3. Tasakaal tööjõuturul

Töötuse määr väljendab töötute arvu suhet kogu tööjõusse (töötajad + töötud). See on kõige tavalisem vahend tööjõu pakkumise ja nõudluse vahekorra määramisel nii kogu majanduses kui ka tööjõus endas sisalduvate rühmade puhul.

Tööjõu-uuringul põhinevad hinnangud

Üldistatud tasemel näitavad Statistika Aastaraamatus avaldatud aegread seda, et töötuse määr Eestis tõusis vähem kui 1%-lt 1989.a. 8,7%-ni 1995.a. aasta esimeses kvartalis. 1997.a. tööjõu-uuringu esialgsed hinnangud lubavad oletada, et keskmine töötuse määr oli 1995.a. jooksul 9,7%, tõustes 1996.a. 10,0% ja langedes 1997.a. umbes 9,5%ni.

Käesoleva aruande seisukohast on aga hoopis tähtsam töötuse määr erinevate ametikohtade lõikes. Nagu juba mainitud, on tööjõu pakkumise ja tööjõu nõudluse ametialane struktuur üldjoontes sarnane. Kuid erinevused on siiski küllaldased, et tekitada suurt varieeruvust töötuse tasemetes ametikohtade lõikes, nii nagu näidatud tabelis 6.

	Töötajad		Töötud		Tööjõud		Töötuse tase
	(‘000)	(%)	(‘000)	(%)	(‘000)	(%)	
Seadusandjad ja juhtivtöötajad	84,1	12,7%	3,4	5,3%	87,5	12,0%	3,9%
Tippspetsialistid	82,1	12,4%	2,7	4,3%	84,8	11,7%	3,2%
Tehnikud ja keskastme spetsialistid	75,5	11,4%	6,2	9,8%	81,7	11,2%	7,6%
Ametnikud	37,9	5,7%	2,4	3,8%	40,3	5,5%	6,0%
Teenindajad ja müüjad	69,8	10,5%	8,6	13,5%	78,3	10,8%	10,9%
Oskus- ja käsitöölised	165,3	24,9%	20,3	32,0%	185,7	25,6%	11,0%

Seadmete ja masinate operaatorid ja koostajad	88,8	13,4%	10,4	16,4%	99,2	13,7%	10,5%
Lihttöölised	59,5	9,0%	9,5	14,9%	69,0	9,5%	13,7%
Kokku	663,0	100,0%	63,5	100,0%	726,5	100,0%	8,7%

Allikas: Sama mis tabelil 5.

“Valgekraede” töötuse tasemed on keskmisest allpool kõikide ametikohtade puhul, kusjuures eriti madal on töötuse määr juhtide ja tippspetsialistide seas. Töötus on keskmisest kõrgem “sinikraede” hulgas (kaasa arvatud rutiinsete ametialade nagu müügi/teenindusalad puhul), kusjuures kõige suurem on töötuse määr lihttöölise hulgas.

Töäjõu-uuring annab ka võimaluse töötuse määra analüüsimiseks hariduslikest tasemetest lähtuvalt, kuid need andmed on avaldamata.

Tööbüroo andmed

Tööturuametis on olemas regulaarsed andmed töötute kohta, mis põhinevad registreerimisele tööbüroodes. Neid andmeid võib analüüsida detailselt vanuse, soo ja eelmise ametikoha järgi. Kuid registreeritud töötute arv moodustab siiski vaid natuke rohkem kui poole töäjõu-uuringu andmetel põhjal fikseeritud töötute arvust. Kuigi töötute registreerimisel saadud andmed annavad olulist informatsiooni (näit. lühiajalise koolituse planeerimiseks töötutele), on töäjõu-uuringu andmetel suurem potentsiaal kogu tööturu üldise tasakaalu analüüsiks.

B.4. Tuleviktrendid

Rahandusministeerium on praegu lõpetamas majandusprognooside tegemist kuni aastani 2002. Need hõlmavad nii “baas-” kui ka “sihtprognoosi” tööhõives toimuvate muudatuste osas vastavalt prognoosidele majandusharude lõikes.

Praegusel etapil nähakse kahes alternatiivses prognoosis tööhõive teatud suurenemist alates 1997. aastast, mis osaliselt korvaks üleminekuaastatel toimunud suure languse. “Sihtprognoosis” on see kasv natuke järsem.

Kuigi tööealise elanikkonna hulk väheneb, näevad mõlemad prognoosid töäjõus osalemise kasvu võrreldes hiljutise langusega, kusjuures vanusegrupis 16-69 tõuseb antud protsent 68%-lt 1997.a. kuni 72%-ni 2002.a. Selle tulemusena peaks töäjõu hulk prognoosi järgi suurenema umbes 6000 inimese võrra aastas. Selles kontekstis näeb tööhõivet puudutav baasprognoos ette tööpuuduse edasist kasvu umbes 11%-ni 2002.a., sihtprognoos aga eeldab tööpuuduse taseme langust 8%-le.

Ministeeriumi tööhõive prognoosid on jaotatud põhitegevusvaldkondade lõikes. Nendest ei nähtu siiski kahjaks prognoose tööhõive ametilase struktuuri kohta.

LISA C

Sektoruuringud

Ulatus ja eesmärk

Üldiselt on sektor uuringu eesmärk teha kindlaks võimalikke või soovitud tuleviku arengusuundi erinevates majandussektorites viieaastase perioodi vältel lähtuvalt nende majanduslikust, sotsiaalsest või muust kontekstist ning teha soovitusi inimressursside ja koolitusvajaduste kohta, et antud arengut toetada.

Seega on sektoruuringute põhieesmärgiks abistada erinevaid huvitatud osapooli õigete otsuste tegemisel töötajaskonna ja koolituse planeerimisel antud sektoris. Nendeks huvitatud osapoolteks on ettevõtteid esindavad organisatsioonid, kutseharidusega ja täiendkoolitusega tegelevad institutsioonid, ministriumid, ametiühingute esindajad ning ettevõtted ise.

Täpsemalt öeldes on sektoruuringu eesmärk teha kindlaks ja määrata kõige olulisemad kutsealad, mille puhul kutsehariduse süsteemil oleks vaja reageerida. Sektoruuring annab ka tagasisidet hariduse ja koolituse kvaliteedi kohta antud majandussektori kontekstis ning võimaldab seega hariduse/koolitusega tegelejalatel oma programme uuendada. Uuringust saame teada, kui palju inimesi tõenäoliselt antud sektorisse tööle võetakse ning sellest tulenevalt, kui paljudele on vaja anda esialgset koolitust. Teiseks eesmärgiks on näidata ettevõtetele, milliseid muudatusi on tarvis edukaks tegevuseks, ning seega abistada neid oma koolitusvajaduste ja plaanide väljatöötamisel. Sektoruuring mõjutab ka töötutele mõeldud koolitusprogrammide korraldamist/finantseerimist, kuna selle abil tehakse ligikaudu kindlaks, kui palju ja millist tüüpi kursusi tuleks antud sektori jaoks korraldada.

Inimressursside ja koolitusvajaduse sektoruuringu lähtekohad

Uuring peaks algama majandussektori ja tema alamsektorite valikust ning määratlema nende praeguse positsiooni turgude, ettevõtete, tehnoloogia, tööjõu, rentaablu ja muude antud sektoris oluliste tegurite aspektist vaadatuna. Uuringus tuleks määratleda ja hinnata võimalusi ja riske turul tegutsemisel, kasutades selleks SWOT (tugevad ja nõrgad küljed, võimalused ja ohud) analüüsi. Tuleks näidata ära võimalikud tehnoloogiliste, seadusandlike, kaubanduslike ja teiste tegurite muutused, mis antud majandusharu võivad mõjutada. Tuleks kindlaks teha nii maailmaturul kui ka rahvusvahelises kaubanduses toimuvad võimalikud muutused ning anda hinnang nende tähtsuse seisukohast. Tuleks analüüsida ja määratleda ettevõtete praegust seisut antud sektoris väliskonkurentsi aspektist lähtudes.

Seejärel tuleks uuringus määratleda, milline võiks olla selle majandusharu positsioon turu, äri, tehnoloogia ja tööjõu mõttes, et olla edukas ka tulevikus. Sellel etapil oleks kasulik esitada mitmeid erinevatel hinnangutel põhinevaid stsenaariume ning uurida nende tagajärgi, eriti aga kaaluda, milliseid meetmeid oleks vaja võtta tarvitusele, et tagada edu kõige soodsamale stsenaariumile. Seejärel võiks välja tuua muudatused, mida antud sektori ja selle sektoriga seotud teiste sektorite ettevõtted peaksid läbi viima, et positiivseid tulemusi saavutada, kusjuures eraldi tuleks rõhutada muudatusi, mida on vaja teha tööjõu hulga, koolituse ja kutsealaste oskuste suhtes. Tööjõu hulga ja koolituse kohta tehtavad järeldused peaksid lähtuma otseselt turgude, tehnoloogia jm analüüsist. On oluline, et antud strateegiline analüüs oleks täielikult kooskõlas valitsuse ja teiste

arendusorganisatsioonide poolt tehtavate analüüsidega ning et selles kasutataks ühise kasu saamiseks võimalikult suures mahus ära nende poolt tehtud tööd.

Ja lõpuks, antud uuring peaks üksikasjalikult välja tooma, millised on tööjõu ja koolituse vajadused antud majandussektori erinevates tegevusvaldkondades, et saavutada selle sektori strateegilisi eesmärke. Need valdkonnad on täpsemalt ära toodud allpool peatükis "Uuringu aruanne". Uuringus tuleks välja töötada ka metodoloogia tulemuste regulaarseks täiendamiseks.

Tavaliselt on sellise uuringu ajaline ulatus 5 aastat, kuid selles käsitletakse ka küsimusi, mis mõjutavad antud sektorit pikema aja jooksul.

Metodoloogia

See, millist metodoloogiat kasutada, sõltub antud sektoriga seotud eriteguritest või prioriteetidest ning sellest, millist tüüpi informatsiooni selle sektori kohta juba omatakse. Kuid oluline on ka see, et töötataks välja laialdaselt rakendatav ja standardne metodoloogia, mida saab kasutada paljudel juhtudel. Uurimuse teostamine peaks toimuma alltoodud neljas etapis:

Informatsiooni kogumine

- Antud sektori majandustegevust ja tööjõudu puudutava informatsiooni ja statistiliste andmete kogumine, kaasa arvatud võrreldav statistika hõive kohta sektoris (ja alamsektorites) põhiliste ametialade lõikes.
- Ülevaate saamine sektoris tegutsevatest ettevõtetest, selleks et teha kindlaks nende praegune olukord, tulevikuplaanid, raskused ja ettepanekud olukorra parandamiseks mitmete tegurite osas, nagu näiteks turud, tehnoloogia, töö organiseerimine, tööjõud ja koolitus.
- Informatsiooni hankimine olulise, asjasse puutuva seadusandluse kohta.
- Informatsiooni hankimine muude asjasse puutuvate muutuste kohta (näit. GATT, tariifid, Euroopa Liitu astumine).
- Informatsiooni kogumine antud sektorit mõjutavate teiste sektorite arengusuundade kohta.
- Antud sektori kohta nii Eestis kui välismaal olemasoleva informatsiooni analüüsimine ning sektori saavutuste võrdlemine rahvusvaheliste konkurentide omaga.
- Sektori arengu arutamine koos vastavate ministriumide ja arendusorganisatsioonidega ning informatsiooni kogumine nende poolt väljatöötatud strateegiate ja tegevuspoliitikate (arengukavade) kohta uuritavas sektoris.
- Antud sektori teiste huvitatud osapoolte (tööandjate ja ametiühingute esindajad) seisukohtade ja ettepanekute ärakuulamine..
- Informatsiooni kogumine antud sektori tehnoloogilise arengu kohta (nii Eestis kui rahvusvaheliselt).
- Informatsiooni kogumine antud sektorile pakutava hariduse ja koolituse ja selle asjakohasuse suhtes.

Informatsiooni kogumise faas sisaldab aruannetega ja dokumentidega tutvumist, ülevaadet antud sektori ettevõtete kohta, põhjalikke arutlusi huvitatud osapooltega ja seminaride läbiviimist antud sektoris. Statistilisi andmeid uuritava sektori kohta tuleks koguda nii palju kui võimalik juba olemasolevatest allikatest. See on vajalik selleks, et vähendada kulusid ettevõtete uurimise etapil, milles tuleks keskenduda võimalikult nende andmete kogumisele, mida ei ole võimalik saada teistest allikatest.

Analüüs

- Ettevõtete andmebaasi loomine antud sektori kohta.
- Antud sektori tõenäoliste arengusuundade analüüsimine rahvusvahelises ja kohalikus kontekstis..
- SWOT-analüüsi kaudu Eesti ettevõtete peamiste konkurentsivõimelisuse tegurite, kindlakstegemine.
- Antud sektori jaoks soovitava tulevikusuuna analüüsimine, arvestades seda majandusharu puudutavaid ning teisi valitsuse strateegiaid ja majandusharu enda tootlusvõimet.
- kindlaks määrata sektorit mõjutavate põhitegurite arenguks vajalik tööjõud ja selle oskused
- Antud sektoris tulevikus tõenäoliselt tööd leidvate töötajate hulga arvutamine põhikutsealade lõikes.
- Antud sektoris seoses laienemise ja lahkujate asendamisega vajatavate uute töötajate hulga arvutamine.
- Uutele töötajatele vajamineva koolituse mahu ja iseloomu hindamine.
- Koolitust vajavate olemasolevate töötajate arvu väljaarvestamine ning vajatava koolituse iseloomu kindlakstegemine.

Analüüsifaas sisaldab uuringu faasis kogutud andmete koondamist ja hindamist. See hõlmab ka majandusharu ülevaate tulemuste koondamist ja analüüsi. Eelpoolõeldu toob kaasa kõrgetasemeliste tõlgendus- ja sünteesimisoskuste rakendamise.

Uuringu aruanne⁵

Uuringu aruandes tuleks esitada sektori üldanalüüs ülaltoodud informatsioonist ja analüüsist lähtuvalt. See peaks sisaldama sektori praegust olukorda, tegureid, mis tulevikus muutusi põhjustavaid ning ettepanekuid ametkondadele nende muutustele reageerimiseks. Sektorit mõjutavate muutuste analüüsi põhjal tuleks kindlasti teha soovitusi tööjõu ja koolituse kohta. Lisaks sellele peaks uuringu aruanne:

- Andma üldise ettekujutuse, kui palju olemasolevatest töötajatest vajab täiendus- ja ümberõpet, näidates ära 5-aastase perioodi jooksul vajatava koolituse iseloomu ja kestvuse.
- Andma üldise ettekujutuse sellest, kui palju uusi töötajaid vajab antud sektor igal aastal 5-aastase perioodi jooksul, näidates ära, milliseid töötajaid vajatakse ja millised peaksid olema nende oskused. (Erilist tähelepanu tuleks sealjuures pöörata kutsealadele, mille puhul on vaja eelnevalt planeeritavat pikemaajalist koolitusprogrammi, et vältida töötajate nappust/ülejäääki).
- Määrata majandusharus vajatavate koolitusvaldkondade prioriteedid, et nende abil suunata nii riiklike kui sektori poolt eraldatavate koolitusrahade kasutamist.
- Tuua välja need muutused, mida ettevõtted peaksid läbi viima, et ka tulevikus edukad olla.⁶
- Tuua välja tegevused, mida oleks vaja ette võtta, et soodustada või arendada koolitust ja inimressursside arengut antud sektoris.

⁵ Uurimuse aruande põhikomponendid on toodud kokkuvõtlikul kujul käesoleva lisa lõpus tabelis C.1.

⁶ Selline informatsioon on väärtuslik nii ettevõtetele enestele kui ka riiklikele ametkondadele, kes saavad selle abil stimuleerida teatud muudatuste läbiviimist.

- Soovitada, mida peaksid tegema teised ametkonnad ja riigiasutused, et jõuda aruandes soovitatud tulemusteni uuritavas sektoris.
- Anda selge lähtekoht antud uuringus sisalduvate inimressursse ja koolitust puudutavate tulemuste uuendamiseks.

Elluviimine

Sektoruuringu valmimise järgselt on ülimalt tähtis, et sellega otseselt seotud ametkonnad, eriti Haridus- ja Sotsiaalministeerium koos teiste huvitatud osapooltega töötaksid välja selge tegevusplaani esitatud soovitude elluviimiseks. Tegevusplaanis peaks iga soovitusoga kaasnema vastavad tegevused, ressursid ja ajagraafik. Majandussektori uuringu aruanne ja tegevusplaan tuleks avaldada ning tuleks teha pingutusi, et kõik osapooled esitaksid omad soovitud uuringu rakendamiseks.

Tuleks ette näha ka 2-3 aasta pärast toimuv tegevusplaani ülevaatamine, et hinnata elluviimise edukust ning täiendada uuringut lähtuvalt uutest asjaoludest.

Kommentaar: vajadus paindlikkuse järele

Sektoruuringud peaksid kindlasti olema paindlikud, et tagada nende sobivus erinevate majandusharude suhtes. Kõikides sektoruuringutes tuleb kasutada tulevikku suunatud, sektoriaalsele ja strateegilisele arengule põhinevat lähenemisi, et teha kindlaks vajadus inimressursside järele. Need uuringud peavad andma soovitusi paljude tööjõudu puudutavate küsimuste kohta. Mõnedes uuringutes on rõhk koolitusvajaduste kindlakstegemisel asetatud siiski rohkem kvantitatiivsetele küsimustele, teistes on aga tähtsamad kvaliteedi ja oskuste küsimused. Mõnedes rõhutatakse ettevõtete sisest tööjõu arendamist, teistes aga väljaspool asuvate organisatsioonide tegevust selles suunas. Majandusharu enda iseloom ning olemasoleva tööjõu infrastruktuur sektoris on mõned neist teguritest, mis mõjutavad ükskõik millise sektoruuringu tasakaalu.

Ajaskaala ja vajatavad ressursid

Irimaal on sektoruuringuteks vajaminev aeg ja ressursid olnud väga erinevad. Mõlemad on aga aja jooksul suudetud vähendada seoses sellega, et majandusharude prognooside tegemisel ei asetata enam nii suurt rõhku minevikutrendide üksikasjalikule analüüsile, selle asemel püütakse strateegiliselt hinnata sektorite tulevikuperspektiive. Kuna selle jaoks, nagu eelpool mainitud, on vaja suurepäraseid tõlgendamise- ja sünteesimisoskusi, on see võimaldanud oluliselt vähendada kulutusi informatsiooni kogumise faasis.

Uuringuks vajatavate ressursside ja aja määramisel võib teatud täpsusega aluseks võtta hiljuti Irimaal alustatud uuringu jaoks planeeritud ressursid ja ajaskaala (tarkvara arendamise sektoris). Plaani järgi peaks uuringus olema umbes 12 inimkuud uurimisaega (mille hulka kuulub andmete kogumine) ja 9 kuud kokkuvõtete ja järelduste tegemiseks.

Tabel C.1 Tööjõudu ja koolitust käsitleva sektoruuringu põhikomponendid

Sektori praeguse olukorra määratlemine

- Majandusharu ja ettevõtete suurus ja koosseis
- Turud
- Tehnoloogia
- Äriline edukus ja konkurentsivõime
- Tööjõud ja koolitus
- Tugevad ja nõrgad küljed

Muudatusi nõudvad tegurid

- Rahvusvaheline konkurents, tariifid, kaubanduseeskirjad
- Tehnoloogilised muudatused
- Seadusandlikud muudatused
- Muutused ja probleemid tööjõuturul
- Ohud ja võimalused

Soovitav strateegiline tulevikusuund majandusharu jaoks

- Kohalikud ja eksportturud
- Majandusharu koosseis
- Tehnoloogia
- Töö organiseerimine
- Teised muutused

Tööhõive, tööjõud ja koolitusvajadused

- Tööhõive maht ja iseloom tulevikus
- Vajadus koolituse ja hariduse järele (maht ja iseloom)
- Vajadus tööjõu muudatuste järele ettevõtetes
- Teised tööturгу puudutavad küsimused

Soovitused

- Kutsekoolitusasutuste ja finantseerijate tegevus
- Ettevõtete tegevus (seoses tööjõudu puudutavate aspektidega)
- Teiste ministriumide ja arendusorganisatsioonide tegevus
- Teised soovitused tegevuse kohta tööjõuturul

LISA D

Isikud, kellega kohtuti Tallinnas viibimise ajal 24.-28.nov. 1997.a.

Esmaspäev, 24. nov.	Eesti Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskuse ekspertgrupp Hr. Avo Heinlo - Pr. Reet Neudorf - Pr. Viive Ambur -	Eesti Statistikaamet Haridusministeeriumi statistikaosakond Rahandusministeerium
Teisipäev, 25. nov.	Pr. Krista Loogna - Pr. Anne Rebane - Pr. Sirje Põder - Pr. Malle Kindel - Hr. Toomas Tammsaar - Pr. Tiia Tali -	Tuleviku-uuringute Instituut Majandusministeerium Majandusministeerium Sotsiaalministeerium Kaubandus- ja Tööstuskoda Kaubandus- ja Tööstuskoda
Kolmapäev, 26. nov.	Pr. Marje Joosing - Hr. Heikki Randla - Pr. Anneli Kommer -	Konjunktuuriinstituut Tööturuamet Haridusministeeriumi eelarve- ja planeerimisosakond
Neljapäev, 27. nov.	Pr. Mai Talvik - Hr. Kaarel Kilvits -	Rahandusministeerium, prognooside ja analüüsi osakond Majandusinstituut
Reede, 28. nov.	Pr. Tiina Annus - Hr. Martin Dodd - Hr. Heido Vitsur	Eesti Kutsehariduse ja Tööhõive Seirekeskus Sihtasutus Eesti Kutsehariduse Reform Peaministri kantselei